

Poziomy analizy
międzynarodowych stosunków gospodarczych

KATARZYNA ŻUKROWSKA

W niniejszym artykule zajmuję się interdyscyplinarnością problemu analizy poziomów stosunków międzynarodowych, zarówno politycznych jak i gospodarczych. W obu przypadkach, a więc stosunków politycznych oraz gospodarczych podejście do problemu poziomów analizowania stosunków międzynarodowych podlegało ewolucji. Początkowo w obu przypadkach badano pewne elementy stosunków międzynarodowych, stanowiące ich wycinki lub fragmenty. W miarę, jednak kiedy poszerzał się krąg elementów poddawanych analizie, zaczęto zastanawiać się w jaki sposób systemowo podejść do tego problemu, co pozwoliłoby nie tylko objąć analizą te elementy, które są już obecnie zdefiniowane jako część składowa takiej analizy, ale i dawałoby możliwość objęcia analizą takich elementów, które pojawiają się w przyszłości i będą wywierały wpływ na jakość tychże stosunków, kształtując je w bardziej lub mniej przewidywalny sposób, a proces ten będzie stanowił zadanie badawcze dla analityków. Ewolucja podejścia do poziomów analizy stosunków międzynarodowych jest pochodną ujęcia teoretycznego tychże stosunków przez przedstawicieli różnych szkół teoretycznych¹, wzrostu znaczenia liczby podmiotów, które wywierają wpływ na te stosunki i stosowane tu rozwiązania, a także różne grupy interesów, ich percepcję, siłę oddziaływania i kształtowania stosunków międzynarodowych.

Obecnie poziomy analizy oraz elementy stanowiące w niej punkt odniesienia, a więc podmiot lub przedmiot analizy, zostały nie tylko rozbudowane ilościowo, ale używa się w nich nowych instrumentów badawczych, odkryto nowe związki i użyto nowych metod poznawczych, będących podstawą dla oceny. Możemy więc w tym przypadku mówić również o ewolucji jakościowej. Zaobserwowane zmiany zachodzące zarówno w zakresie, jak i poziomach analizy, są następstwem ewolucji samych stosunków międzynarodowych, ale także wpływ na nie ma cel jakiego uzyskane wyniki analizy mają służyć.

Tradycyjnie podmiotem analizy były państwa, władcy, rządy, głowy państw. Przedmiotem analizy była natomiast polityka prowadzona przez państwa i ich władzę. Wraz z upływem czasu, czemu towarzyszyło rozbudowanie instrumentarium analitycznego zaczęto zwiększać liczbę podmiotów poddanych analizie. Obok państw, pojawiły się organizacje międzynarodowe – OM, które zaczęły

odgrywać podobną rolę do państw. Podmiotami są też transnarodowe korporacje – TNK oraz organizacje pozarządowe – NGO. Nowe podmioty wywarły wpływ na wzajemne relacje między tradycyjnymi podmiotami, a także nimi i nowymi podmiotami. Sfery stosunków politycznych i gospodarczych zaczęły wzajemnie się przenikać. Oddzielna ich analiza prowadziła do selektywności i ograniczonych możliwości wnioskowania. Nastąpiła również zmiana w społeczeństwach i jednostkach, które je tworzą. W tym ostatnim przypadku spotykamy się z bardzo mieszanymi ocenami. Z jednej bowiem strony postępuje umiędzynarodowienie społeczeństwa, zgodnie z koncepcjami Bergsona² i Poppera³, z drugiej zaś kryzys 2007/2008+ oznacza pewne nasilenie nacjonalizmów⁴.

Pojęcia i definicje

Literatura przedmiotu dostarcza wielu definicji używanych w tym rozdziale pojęć. Nie jest moim celem przedstawianie ich i wybór takiej, która w sposób kompletny określa stosowane pojęcie. Nie jest też celem wprowadzenie nowych definicji tych pojęć. Przedstawienie definicji ma jedynie za cel sprecyzowanie stosowanych pojęć i wyjaśnienie co się przez nie rozumie.

Analiza – to rozpatrywanie jakiegoś problemu, zjawiska z różnych stron. Celem tego działania jest bliższe jego poznanie, co pozwala zrozumieć dane zjawisko lub problem, wyjaśnić go, pokazać zachodzące tu związki oraz cechy go charakteryzujące. Pod pojęciem analizy rozumiemy również wyjaśnienie lub opis jakiegoś zjawiska lub problemu, stanowiącego cel rozpatrywania. W praktyce możemy znaleźć kilka sposobów, które służą analizie. Jednym z nich jest wyodrębnianie z danej całości jej elementów i dodaniu każdego z nich osobno, czemu towarzyszy opis takiego badania. Często takie podejście wymaga dodatkowo określenia związków i siły oddziaływania występujących między poszczególnymi elementami składowymi całości. W ekonomii często dodatkowo stosuje się badania ilościowe i jakościowe takich elementów składowych, co oznacza określenie intensywności powiązań i siły oddziaływania⁵.

Poziom analizy – to pojęcie używane w badaniach społecznych i ekonomicznych, pozwalające określić lokalizację, wielkość i skalę analizowanych zjawisk. Poziom analizy powinien być wyodrębniony od podmiotu analizy. Nie jest też tożsamy z przedmiotem analizy. Analiza na różnych poziomach stosunków międzynarodowych może bowiem dotyczyć różnych przedmiotów i może być przeprowadzona przez różne podmioty. Wyniki takich analiz mimo że będą dotyczyły tego samego zjawiska – mogą się od siebie różnić w sposób zasadniczy. Poziomy analizy określa się w sposób następujący: poziom *makro*, poziom

mezo i poziom *mikro*⁶. W przypadku poziomu *makro*, zastosowanego w analizie SM analizujemy stosunki międzynarodowe (bilateralne, regionalne, subregionalne, globalne), czy w ramach określonych dziedzin (bezpieczeństwo, wymiana handlowa, rozwiązania instytucjonalizujące stosunki), czy podmiotów (organizacje międzynarodowe, cywilizacje, społeczeństwa, narody, jednostki). W tej kategorii możemy określić również rolę danego państwa w SM o czym decydują różne jego cechy jak np.: wielkość, udział w OM, potencjał militarny, gospodarczy, udział w handlu zagranicznym, eksporcie kapitału, produkcji własności intelektualnej, faza rozwoju, rola waluty, rozwój dyplomacji i w tym ekonomicznej, *Źc*. W przypadku poziomu *mezo*: analizujemy państwa, ich rządy, organizację władzy, jej skuteczność, prawodawstwo, sformalizowane instytucje, centralne, miejskie, lokalne, stan gospodarki, jej zaangażowanie w handel międzynarodowy, stopę bezrobocia, dynamikę PNB, poziom cen, poziom płac, wydajność, infrastrukturę, cenzurę, swobody, TNK, strukturę społeczną, miasta, wsie, klany, patologie społeczne, indywidualizm, przedsiębiorczość, otwartość, postępowość, stosunek do suwerenności, granic, otwartości *Źc*. Na najniższym poziomie *mikro* – analizujemy: firmy małe i średnie – MiS, jednostki, ich sąsiedztwo, poziom zamożności, wykształcenie, zdrowie, gospodarstwa domowe, obywatelstwo, podejście do konsumpcji, dostęp do informacji, *Źc*.

Nie każda analiza musi zawierać wszystkie poziomy i elementy wymienione powyżej. Niemniej jednak obrazuje wielość zjawisk, które mogą wywierać wpływ na SM, zachowania państw i skuteczność procesów adaptacyjnych.

Międzynarodowe stosunki gospodarcze (MSG) określa się też jako międzynarodową gospodarkę, czy też międzynarodową ekonomię polityczną⁷ – to dziedzina zajmująca się tradycyjnie korzyściami z wymiany handlowej, specjalizacji produkcji, liberalizacji i globalizacji. Współcześnie dziedzina ta zajmuje się również problemami rozwoju gospodarczego, wpływem wymiany handlowej między gospodarkami reprezentującymi różne poziomy rozwoju na zmiany strukturalne, poziom dobrobytu, jego redystrybucję w skali państw, regionów, między regionami i globalnie⁸. Międzynarodowe stosunki gospodarcze analizują wpływ otwarcia gospodarki na dynamikę rozwoju, konkurencyjność, bezrobocie, wydajność, transfery czynników produkcji⁹. Badania MSG obejmują stopień liberalizacji transferów czynników produkcji, sekwencyjność tego procesu¹⁰. Analizuje się tu procesy instytucjonalizacji międzynarodowych stosunków gospodarczych, a w tym integracji, jej etapy, wpływ członkostwa w MFW, BŚ i GATT/WTO na rozwiązania wprowadzone do przepisów prawnych i zasad działania gospodarki, a także modele umożliwiające kontrolę ich stosowania i przestrzegania. MSG analizuje zakres stosunków międzynarodowych państw w układzie zinstytucjonalizowanych, formalnych powiązań, a także wynikają-

cych z członkostwa w określonych gospodarczych czy finansowych OM. Zakres prowadzonej na szczeblu narodowym polityki oraz sfery, w których kompetencje narodowe delegowane są na poziom międzynarodowy. Znaczenie takich rozwiązań dla przewidywalności zachowań państwa, w jego kontaktach z partnerami. Znaczenie reżimu i polityki kursowej, poziomu kursu i jego zmienności dla kontaktów międzynarodowych i warunków rozwoju gospodarki danego państwa. MSG korzysta w swych badaniach z wiedzy pochodzącej z innych dziedzin nauki. Zakres dziedzin podobny jest tu do tego, który przedstawiono w przypadku MSP. Dodatkowo MSG korzysta z matematyki, ekonometrii, demografii, logiki, statystyki, finansów, zarządzania czy antropologii. W odróżnieniu od MSP – MSG jest nauką nową. Chociaż wymiana handlowa towarzyszyła społeczeństwom na wszystkich etapach ich rozwoju, traktowano to jako część ekonomii. Poznanie zakresu ekonomii, które obecnie wyodrębniono jako MSG prowadziło w przeszłości do podejmowania działań koordynacji polityk gospodarczych państw¹¹. Rozwój MSG, jako nauki wyodrębnionej z ekonomii nastąpił po II WŚ. Analiza MSG pozwala oceniać prowadzoną politykę gospodarczą i finansową przez państwo. MSG pobudzają ekonomistów do dyskusji na temat roli globalizacji, liberalizacji, możliwości stosowania narodowych czy międzynarodowych rozwiązań, koordynacji działań ich zakresu i skuteczności, czy wreszcie interesów narodowych i suwerenności. Jeśli chodzi o poziomy analizy to są one podobne w przypadku MSG i MSP, obejmując: sferę międzynarodową, narodową (rząd, instytucje, reżimy, prawo, TNK, infrastrukturę, bezpieczeństwo ekonomiczne, socjalne, zdrowotne), a także poziom *mikro* (jednostki, popyt, przedsiębiorczość, indywidualizm, otwarcie, zarobki, wydajność, wykształcenie i ich oceny).

Międzynarodowe stosunki polityczne, określane również jako stosunki międzynarodowe lub studia międzynarodowe¹² – analizują stosunki między państwami, co obejmuje również rolę państw, międzyrządowych organizacji, w tym pozarządowych, TNK. MSP to sfera polityki publicznej jak również dziedzina badań akademickich, które mogą zawierać jakieś zalecenia lub krytykę podejmowanych działań¹³. W obu przypadkach służy do formułowania określonych działań stanowiących podstawę dla polityki zagranicznej państwa. MSP obok politologii korzystają z takich dziedzin nauki jak: filozofia, socjologia, antropologia, technologia, ekonomia, geografia, psychologia, inżynieria, kulturoznawstwo, kryminologia. Analiza SM prowokuje żywe dyskusje między analitykami dotyczące: biegunowości jako modelu świata, struktur zastosowanych rozwiązań, zarządzania SM, globalizacji, globalnej architektury finansów, transferów bezpośrednich inwestycji zagranicznych, suwerenności państw, bezpieczeństwa międzynarodowego i państwa, proliferacji broni typu A,B, C, nacjonalizmów,

rozwoju, praw człowieka, zrównoważonego rozwoju środowiska, terroryzmu, zorganizowanej przestępczości. W przypadku międzynarodowych stosunków politycznych poziomy analizy obejmują system międzynarodowy, państwo i jego organizację (elementy stanowiące o organizacji), jednostki¹⁴.

Podmiot analizy – analiza może być przeprowadzona przez różne ośrodki lub jednostki, które będą na jej podstawie określały swoją ocenę SM. Wyniki takiej analizy zależą od tego jaki rodzaj informacji udało się pozyskać dla sporządzenia analizy, a także od źródeł jej finansowania i celu, jakiemu ma ona służyć. Wymienione warunki decydują bardzo często o wynikach takiej analizy, które mogą być mniej lub bardziej obiektywne.

Przedmiot analizy – liczba przedmiotów analizy jest dość duża, jak można się było zorientować na podstawie przedstawionych definicji i analizy. Nie wszystkie przedmioty muszą być poddane analizie. Można się w niej oprzeć na selekcji przedmiotów, znając je za znaczące dla oceny danych zjawisk. Pozostałe, jako mało istotne dla przedmiotu analizy można pominąć.

Cele, jakim służą wyniki przeprowadzonych analiz stosunków międzynarodowych czy politycznych czy gospodarczych. Tradycyjnie wyniki analiz służyły jako informacja, którą wykorzystywano dla podejmowania decyzji politycznych odnoszących się do kształtowania relacji między państwami. W pewnym stopniu takie decyzje miały również wpływ na pewne działania podejmowane w politykach wewnętrznych państwa, czy ich grupy. Miało to szczególne znaczenie w okresach częstych konfliktów międzynarodowych oraz sposobów stosowanych do zabezpieczenia się przed nimi. W sferze gospodarki wyniki analiz prowadziły do stosowania odpowiednich działań mieszczących się w szeroko rozumianym pojęciu polityki handlowej, czyli obejmowały wachlarz działań zawierających się między protekcją a liberalizacją.

Kolejny etap analiz objął historyczne rozwiązania, które stosowano aby uniknąć otwartych konfliktów. Obejmowało to analizę sfery bezpieczeństwa, rozwiązań traktatowych, a w miarę rozwoju stosunków i wprowadzania w ich ramach nowych rozwiązań – objęto nimi proces instytucjonalizacji stosunków i zastosowanych rozwiązań, tworzenie rozwiązań prawnych, podział ich na globalne, uniwersalne, regionalne, subregionalne i lokalne. Analiza w tej dziedzinie prowadziła do doskonalenia zastosowanych rozwiązań, czemu towarzyszyło wiele dodatkowych procesów, do których można zaliczyć:

- Upowszechnienie się członkostwa w organizacjach międzynarodowych, obejmujące większość państw świata (ONZ – 193, MFW – 188, BŚ – 187, WTO – 157¹⁵);
- Nadrzędność rozwiązań globalnych nad rozwiązaniami regionalnymi, co

oznacza, że wszystkie rozwiązania regionalne są rejestrowane i akceptowane przez odpowiednie instytucje globalne (przykładowo regionalne umowy o wolnym handlu są rejestrowane w WTO);

- Opieranie się na rozwiązaniach regionalnych, które zastosowano w gospodarkach reprezentujących najbardziej zaawansowany poziom rozwoju, dostosowując je do konkretnych potrzeb państw z danego regionu (EWG/UE, EFTA, NAFTA¹⁶, Eurasian Economic Union, MERCOSUR¹⁷, ASEAN, CEPEA¹⁸, CEPA, COMESA, ECOWAS, SACU¹⁹);
- Zróznicowanie rozwojowe, stanowiące podstawę dla współpracy międzynarodowej, co wynika z naturalnej tendencji do poszukiwania „renty”, wynikającej z różnic w kosztach produkcji, a także w efekcie działania prawa Ballasy-Samuelsona (aprecjacji kursu waluty w gospodarkach pokonujących lukę rozwoju);
- Zmiany w strukturze gospodarki, wpływających na dynamikę procesów pokonywania luki rozwoju;
- Zmiany w kształtowaniu się *terms of trade*, co poprawia proporcje między środkami własnymi państw w finansowaniu ich rozwoju a środkami pochodzącymi z krajów trzecich i organizacji międzynarodowych²⁰;
- Zmiany w percepcji możliwości rozwoju i pokonywania luki rozwojowej;
- Zmiany w ocenach dawnych państw kolonizatorów i ich intencji wobec państw kolonizowanych, na co duży wpływ miały wyniki w ocenach dynamiki wzrostu państw OECD i rynków wschodzących (w tym BRIC²¹) po kryzysie 2007/2008+;
- Naturalna tendencja do integrowania się równych, czyli państw reprezentujących podobny poziom rozwoju. Razem, państwa reprezentujące niższy poziom rozwoju, czują się pewniej w negocjacjach z państwami reprezentującymi wyższy poziom rozwoju. Ma to znaczenie w kontekście liberalizacji regionalnej, która stanowi jeden z czynników podnoszących atrakcyjność regionu dla napływu BIZ, stanowiąc czynnik pośrednio wpływający na rozwój. Większe znaczenie dla rozwoju ma instytucjonalizacja z gospodarkami reprezentującymi jego wyższy poziom;
- Zmiany w ocenach polityki handlowej i instrumentów w niej stosowanych²².

Ograniczyłam się w powyższym wyliczeniu do najważniejszych czynników wpływających na wzrost zainteresowania analizami SM. Warto jednak dodać, że SM współcześnie charakteryzują się kilkoma dodatkowymi cechami, wpływającymi na wzrost zainteresowania wynikami ich analizy, takimi choćby jak:

- Odejście od systemu dwubiegunowego świata i tworzenie bezbiegunowego;

- Sekwencje dołączania do głównego nurtu gospodarki światowej i rozwoju;
- Ukształtowane podczas układu dwubiegunowego współzależności między państwami;
- Międzynarodowy przepływ czynników produkcji;
- Zróżnicowane rozwoju i próba poszukiwania rozwiązań równoważenia bilansów finansów publicznych, wychodzących poza politykę ograniczoną do rynków wewnętrznych państw;
- Zmienność w strukturach międzynarodowego podziału pracy;
- Wykorzystanie powiązań międzynarodowych do poprawy efektywności gospodarki i przeprowadzenia zmian.

Wyniki analizy SM (PiG) pomagają ocenić podatność danej gospodarki na impulsy, które są wykorzystywane dla przeprowadzenia zmian, wpływających na dobrobyt obywateli i prowadzących do realizacji celu jakim jest zrównoważony wzrost gospodarczy²³. Oznacza to daleko idącą zmianę w zastosowaniu wyników analiz SM (PiG), prowadząc do podniesienia ich rangi.

Wyniki analiz mają więc zastosowanie aplikacyjne w kilku sferach:

- Pokazują jakie rozwiązania można stosować w sferze SM, aby poprawić jej działanie;
- Demonstrują, że SM to przedłużenie tego co dzieje się w obrębie granic politycznych państw, a to oznacza głębokie zmiany dla percepcji dotychczas stosowanych polityk narodowych i wykorzystywanych w ich obrębie instrumentów. Zmianę w znaczeniu SM dla podmiotów działających na określonych rynkach (SiM, TNK, banki, firmy ubezpieczeniowskie i transportowe);
- Podkreślają dynamizm procesów zachodzących w gospodarce światowej, przenoszący się na wszystkie dziedziny życia społeczno-ekonomicznego każdego państwa;
- Wskazują na możliwość aktywnego wykorzystania powiązań w ramach SM dla procesów zachodzących w gospodarkach narodowych.

Wzrost znaczenia SM w każdej dziedzinie życia społeczno-ekonomicznego przenosi się na zapotrzebowanie na analizy i oceny możliwości zastosowania ich wyników w praktyce.

Poziomy analizy stosunków międzynarodowych

Analiza stosunków międzynarodowych obejmuje trzy poziomy jednostki, państwa i systemu międzynarodowego²⁴. Na każdym z tych poziomów analizie

poddajemy kilka czynników. W przypadku jednostki bierzemy pod uwagę kilka cech, które decydują o jej zachowaniu, interpretacji faktów i reakcjach na nie. Obejmuje to osobowość, spostrzeżenia, działania i wybory. Na poziomie państwa analiza ytaktuje o systemie politycznym i sposobie zarządzania państwem. Obok tego analizuje się rolę rządu, występujące w kraju grupy interesów, można zastanowić się w jaki sposób te grupy interesów mogą i wywierają wpływ na rząd i jego decyzje, na kształtowanie przepisów prawnych i działanie instytucji. W praktyce oznacza to bierne lub aktywne (mniej lub bardziej skuteczne) stosowanie praktyk lobbingowych. Obok tego, na tym samym poziomie analizy mamy gospodarkę, jej strukturę, poziom edukacji społeczeństwa, jego zasobność, a także interes narodowy. Trzecim poziomem analizy jest system międzynarodowy, na co składają się rozwiązania tu zastosowane i uczestnictwo w nich państw. Obejmuje to normy i zasady międzynarodowe wraz z systemem ich przestrzegania i egzekwowania. Włącza to organizacje międzynarodowe i ich charakter (międzyrządowe, ponadnarodowe, pozarządowe, wyspecjalizowane i uniwersalne, bilateralne, regionalne, subregionalne i globalne), wreszcie sojusze. Ponadto poziom międzynarodowy stosunków, podobnie jak i poziom narodowy, zawiera pewne elementy gospodarcze, stanowiące podmiot analizy. W tym przypadku będą to korporacje transnarodowe. Już samo wyliczenie poziomów analizy stosunków międzynarodowych przy wskazaniu na pewne elementy, które w każdym z trzech przypadków poddaje się analizie wskazują na pewne zbieżności między sferą polityczną stosunków a gospodarczą.

W warunkach braku kompletnych regulacji prawnych i instytucjonalnych, kiedy władza skupia się w rękach monarchy lub osoby, która uzyskuje władzę w efekcie wyboru niedemokratycznego społeczeństwa – duże znaczenie ma osobowość władcy. Podobnie jest też w fazie tworzenia systemu demokratycznego. Opinia publiczna kieruje się w swoich decyzjach zaufaniem, wiarą, przekonaniem co do celowości podejmowanych działań przez przedstawicieli władzy. Tym samym duże znaczenie dla przeprowadzenia zmian mają cechy osobowe liderów politycznych. Ważne jest też aby państwo przeprowadzające zmiany miało mechanizmy i potencjał umożliwiające zmiany na pozycji lidera politycznego. Brak takich możliwości oznacza rozwiązanie totalitarne. W warunkach kiedy zaczyna się przeprowadzać zmiany – stan zaawansowania tego procesu prowadzi do ograniczenia znaczenia cech jednostkowych liderów politycznych, co w praktyce oznacza zastąpienie autorytetów przez autokratów, administratorów, którzy skutecznie zarządzają procesami i wprowadzają odpowiednie zmiany, dopasowujące przepisy, instytucje i zasady finansowania do zmieniających się warunków i potrzeb. Opisana ewolucja oznacza, że wraz z postępem i zaawansowaniem procesów demokratyzacji i urynkowienia tracą na

znaczeniu cechy personalne, percepcja jednostek rządzących, ich wiedza, charakter i zwyczaje. Spada tym samym znaczenie dla analizy SM znaczenie poziomu władzy w państwie w analizie. Świadomość tego faktu jest wykorzystywana w procesach rewolucyjnych zmian, po czym następuje etap ewolucyjny. W obu przypadkach inna jest rola liderów, osobowości i autokratów.

Obok rozwiązań narodowych, które decydują o stabilności systemu politycznego, przewidywalności decyzji politycznych i gospodarczych, zachowań danego państwa na scenie międzynarodowej – znaczenia nabiera kwestia trwałości tychże rozwiązań czy odwracalności przeprowadzonych procesów. Z problemem tym jest bezpośrednio związana kwestia obecności danego państwa w organizacjach międzynarodowych, ich wpływ na tworzone rozwiązania i przepisy prawne oraz system umożliwiający wdrażanie ich na poziomie narodowym z czym związane jest ich przestrzeganie i egzekwowanie.

Tym samym, obok relacji między państwami, które wcześniej skupiały się na analizie wzajemnych zachowań wobec siebie ich władców (wizyty różnego szczebla, wystąpienia publiczne polityków, zawierane sojusze, podpisywane traktaty czy źródła napięć we wzajemnych stosunkach, konflikty), a także relacje związane z obecnością tychże państw zagranicą, w układzie międzynarodowym (terytoria zamorskie, podległe, kolonie), zaczęto analizować ich zachowania w organizacjach międzynarodowych, warunki członkostwa i wpływ ich na rozwiązania zastosowane na poziomie narodowym. Opisana zmiana świadczy o ewolucji jakościowej, jaka zaszła w stosunkach międzynarodowych. Rzutuje ona na zmiany w analizie stosunków międzynarodowych.

Chociaż obecny etap stosunków międzynarodowych nie wyeliminował całkowicie otwartych konfliktów zbrojnych, to jednak wpłynął na jakościowe zmiany w tej sferze. Decydują o nich: ograniczenie liczby takich konfliktów, ich skupienie geograficzne w regionach reprezentujących niższy poziom rozwoju oraz ograniczone uczestnictwo w międzynarodowych instytucjach i organizacjach, które w różny sposób wpływają na eliminowanie wojen. Wobec państw nieprzestrzegających ustalonych wspólnie zasad pozostałe mogą stosować represje, retorsje lub interwencje. Procedura stosowania takich instrumentów w polityce zagranicznej jest określona przez prawo międzynarodowe. Wśród instrumentów dyscyplinujących wymienia się również bojkot, embargo na dostawy określonego rodzaju towarów lub całkowite. Państwa również kontrolują wspólne dostawy zaawansowanych technologii lub technologii podwójnego zastosowania. Do stosowanych instrumentów zalicza się również kontrolę kredytów, przepływu kapitału czy restrykcyjną politykę wizową i izolację polityczną.

Jak widać konsekwencje polityki i stosowanych instrumentów, a także formowanie ocen wskazujących brak poparcia lub wręcz krytykę określonych za-

chowań i polityki państw wyłamujących się spod przepisów prawa międzynarodowego są wielostronne i obejmują działania zarówno o charakterze politycznym jak i gospodarczym. Przyczyny podejmowania wymienionych działań wyżej mogą być różne. Mogą obejmować łamanie praw człowieka, interwencje, represje wobec grupy społecznej, nieprzestrzeganie konwencji międzynarodowych *et c.*

Wymienione reakcje społeczności międzynarodowej pozwalają określić pośrednio poziomy, sfery i zakres analizy stosunków międzynarodowych. Przy czym można wywnioskować, że poziomy, sfery i zakres analizy są zróżnicowane w zależności od szeregu cech charakteryzujących region czy państwo²⁵. Co innego analizuje się w państwach wysoko rozwiniętych, zaliczanych do demokracji rynkowych, które są członkami ugrupowań międzynarodowych integracyjnych. Inny jest zakres szczegółowy analizy odnoszącej się do państw zaliczanych do grupy upadłych²⁶. Jeszcze inny zaś zakres analizy państw, które mają stabilne, wschodzące gospodarki i są zaliczane do demokracji, lecz w ograniczonym stopniu uczestniczą w organizacjach międzynarodowych (lub uczestnicząc w nich, nie stosują wszystkich rozwiązań instytucjonalnych i prawnych, do których takie członkostwo zobowiązuje). Odmienny również będzie zakres analizy w państwach budujących demokrację i starających się dołączyć do głównego nurtu gospodarki światowej.

Jak można się zorientować z kilku wyżej przedstawionych uwag, sfery polityki regionu lub grupy państw, a także jednego państwa poddane analizie w kontekście jego międzynarodowych kontaktów są bardzo różne. Niemniej w każdym z nich bierze się pod uwagę poziom rozwoju, stabilność instytucji demokratycznych, obecność w organizacjach międzynarodowych globalnych, uniwersalnych, wyspecjalizowanych i regionalnych.

Ewolucja MSG i MSP wskazuje, że sfera ta została wykorzystana za zgodą międzynarodową do organizowania instytucjonalno-prawnych rozwiązań, które mają za zadanie rozwiązać wiele dość złożonych, różnorodnych problemów, które często są ze sobą ściśle powiązane. Chodzi tu wprowadzenie pewnych rozwiązań globalnych, uniwersalnych, które są wykorzystywane przez państwa, co wpływa na zwiększenie przewidywalności ich zachowań i podnosi stan bezpieczeństwa. Obecna faza SM prowadzi do wykorzystania zdobytych wcześniej osiągnięć w zakresie rozwoju do stymulowania zmian w pozostałych państwach, których struktury instytucjonalne oraz organizacja państwa ogranicza ich zdolność samodzielnego sterowania takimi przemianami. W warunkach pewnych uniwersalnych rozwiązań stawia się na niewątpliwą odmienną, pozwalającą zachować cechy tożsamości regionu, państwa, narodu jego tradycji, kultury, religii.

W przeszłości międzynarodowe stosunki gospodarcze koncentrowały się w swej analizie na rozwiązaniach instytucjonalnych stosowane w danej dziedzinie. Badały też politykę handlową, kursową, uczestnictwo (zaangażowanie) w międzynarodowym podziale pracy²⁷. Obecnie sfera międzynarodowych stosunków gospodarczych podzielona jest na poziomy analizy, podobnie jak to ma miejsce w międzynarodowych stosunkach politycznych. Takiego podziału można było dokonać już w oparciu o wymienione wcześniej elementy, które stanowiły o charakterystyce stosunków gospodarczych międzynarodowych. Obecnie poziomy poddane analizie w międzynarodowych stosunkach gospodarczych obejmują: społeczeństwa, transnarodowe korporacje, małe i średnie firmy, dominujące w gospodarce, rozwiązania prawne i instytucjonalne, percepcję i interpretację wydarzeń zachodzących na scenie międzynarodowej, interakcje między wymienionymi podmiotami, ich częstotliwość, rodzaj więzi je wywołujących, charakter tych interakcji²⁸. Elementem analizy są rządy i ich polityka. Nie mogą one być rozpatrywane w warunkach abstrahowania od tego jaki jest wzajemny wpływ wymienionych dotąd podmiotów na wzajemne relacje, ich kształtowanie, a także określanie interesów, celów i działań. Ostatnim, trzecim poziomem analizy jest – podobnie jak w przypadku politycznych stosunków międzynarodowych – sfera międzynarodowa. Tutaj praktycznie mamy do czynienia z pewnym nakładaniem się podmiotów poddawanych analizie w sferze małych i średnich przedsiębiorstw – MiSP i międzynarodowych stosunków gospodarczych – MSG. Niemniej jednak inne są kanały oddziaływania i wpływów w obu przypadkach (MSP i MSG). Często w analizie trudno jest dojść do kompletnej i trafnej oceny sytuacji, ze względu na interdyscyplinarność procesu analizy, co wynika z potrzeby zastosowania narzędzi z następujących dziedzin nauki, które stanowią odrębne dyscypliny. Przykładem tego może być potrzeba analizy zachowań takiego kraju jak np. Polska w warunkach, kiedy wybucha hipotetyczny konflikt między dwoma państwami, niekoniecznie graniczącymi z Polską, ale instytucjonalnie w pewnym sensie z nią powiązanymi.

Żeby nie być gołosłownym można wyobrazić sobie hipotetyczny konflikt między Syrią a Turcją, zastanawiając się nad jego przewidywalnymi skutkami międzynarodowymi.

Turcja jest w unii celnej stworzonej przez Unię Europejską²⁹. Od 2005 negocjuje swoje członkostwo w tej organizacji, z którą jest stowarzyszona od 1963 r. Jest ponadto członkiem NATO, MFW, Banku Światowego i WTO. a także jednym z założycieli ONZ, co zadecydowało o członkostwie w MFW, BŚ i GATT/WTO, uczestniczy także w OECD i G-20. Gospodarka Turcji rozwija

się dynamicznie, na co duży wpływ ma rozwój przemysłu. Równolegle do rozwoju przemysłu postępuje udział w zatrudnieniu i tworzeniu PNB – usług. Turcja dokonała skutecznych reform monetarnych. Jest rynkową demokracją.

Syria jest członkiem ONZ i organizacji wyspecjalizowanych takich jak MFW (1947), Bank Światowy, WTO (obserwator). Członek Ruchu Niestowarzyszonego (który zrodził się z Ligi Arabskiej), organizacji Współpracy Państw Islamskich, wystąpiła z Unii dla Śródziemnomorza UE). W regionie tradycyjnie dąży do odgrywania roli regionalnej potęgi. Położona jest strategicznie: na zachodzie graniczy z Libanem i Morzem Śródziemnym, na północy z Turcją, na wschodzie z Irakiem, na południowym wschodzie z Jordanem i Izraelem. Gospodarka Syrii oparta jest na rolnictwie i wydobywaniu ropy. 12% ludności żyje na progu ubóstwa. Kraj zajmuje 130 pozycję (w rankingu uwzględniającym 195 państw) na liście określającej jakości życia. Scena polityczna w Syrii była dotąd oceniana jako dość prosta, choć trudno ją było – mimo takich pozorów – nazwać stabilną. Władza w tym państwie dziedziczona jest w ramach jednej rodziny (ojciec – syn, chociaż zaobserwowano próbę jej przejęcia podczas choroby władcy przez jego brata). Przyjrzyjmy się zatem bliżej Polsce, Syrii i innym państwom, które mogą stanowić dla nich dobry punkt odniesienia. Wskaźnikiem niech tu będzie syntetycznie ujęty indeks jakości życia.

Tabela I. *Indeks jakości życia Polski, Turcji na tle państwa o najwyższym wskaźniku w tym zakresie: Szwajcarii oraz ZEA (5 pozycja w świecie)*³⁰

Państwo	Jakość życia	Parytet siły nabywczej (PPP)	Bezpieczeństwo	Ochrona zdrowia	Ceny dóbr konsumpcyjnych	Stosunek cen nieruchomości do poziomu dochodów	Komunikacja miejska indeks czasu	Zanieczyszczenie środowiska
Szwajcaria	215,71	138,20	72,42	71,98	146,98	6,25	25,87	22,97
Niemcy	204,84	118,00	76,14	73,25	87,56	5,00	31,89	28,43
ZEA	186,01	123,85	81,99	59,92	74,12	4,43	24,50	58,37
Polska	90,47	55,56	61,07	57,81	53,31	13,00	36,24	50,20
Turcja	74,8	57,26	64,80	71,87	61,67	6,19	50,47	82,00

Źródło: (http://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp). Wskaźniki dla 2013, informacja pozyskana: 8.03.2013.

Przedstawione zestawienie pokazuje różnice w jakości życia między kilkoma państwami. Punktem odniesienia są warunki, jakie odnotowano w dwóch krajach o najlepszych wskaźnikach w świecie w tej dziedzinie (Szwajcaria i Niemcy), w Polsce (warunki znane każdemu czytelnikowi, więc stanowiące dobre porównanie). Ponadto pokazuje się również wyniki wskaźników dla Turcji i Zjednoczonych Emiratów Arabskich. Statystyki nie zawierają informacji nt Syrii. Brak ich prawdopodobnie wynika z tego, że państwo to jest w stanie wojny domowej. Komentując przedstawione wyniki można powiedzieć, że kilka wskaźników w Turcji kształtuje się na wyższym poziomie niż np. w Polsce. Przykładem mogą tu być proporcje między cenami nieruchomości a dochodami. Bardzo zbliżone są do siebie wyniki dotyczące PPP (parytetu siły nabywczej), a także bezpieczeństwa. Ten ostatni wskaźnik – można uznać za praktycznie eliminujący hipotetyczny atak Syrii na ten kraj. Niemniej jednak warto zastanowić się, czego można teoretycznie spodziewać się, gdyby taka wojna wybuchła.

W efekcie takiej wojny mamy konflikt z NATO oraz pośrednio z UE, ze względu na bliskie więzi gospodarcze i instytucjonalne Turcji z UE. W związku ze specjalizacją produkcyjną Syrii – w gospodarce światowej nastąpiłby skokowy wzrost cen ropy, co miałoby wpływ zarówno na importerów jak i eksporterów ropy. Takie zmiany w warunkach silnych powiązań międzynarodowych oznaczałby szybkie zmiany w poziomie notowań na głównych giełdach, świata. Wzrost cen wywarłby zapewne wpływ na poziom stopy inflacji, podciągając ją w górę. To z kolei może wpływać na wzrost zatrudnienia, co jest naturalną konsekwencją teorii oczekiwań konsumentów w zakresie przyszłych cen. Niemniej jednak reakcja w warunkach konfliktu lub nawet jego dość realnego zagrożenia może prowadzić również do odwrotnych efektów gospodarczych. Konflikt taki miałby również wpływ na poziom kursów głównych walut (dolara amerykańskiego, euro, franka szwajcarskiego czy brytyjskiego funta brytyjskiego i japońskiego yena).

Oczywiście można zakładać, że współczesne NATO – zgodnie z opinią Jamiego Shei³¹, zastępcy sekretarza generalnego tej organizacji – w mniejszym stopniu nastawione jest na obronę terytorialną określoną w art. 5 traktatu waszyngtońskiego³², czego miejsce zajmuje odpowiedź na wyzwania związane z zagrożeniami nowego typu. W praktyce taka ocena oznacza przekształcanie się NATO z sojuszu obronnego w organizację bezpieczeństwa³³. Proces ewolucji Paktu w tym kierunku rozpoczął się wraz z pierwszym poszerzeniem na Wschód w 1999 r., w 50 rocznicę podpisania traktatu waszyngtońskiego. Świadczy o tym m.in. treść protokołu nt akcesji do Paktu Polski³⁴.

Można zakładać, że zagrożenie konfliktem z pewnością będzie miało wpływ na kształtowanie się kursów głównych walut. Wzrost kursu może oznaczać

ograniczenie konkurencyjności, a spadek kursu jej wzrost. Można przewidywać, że kursy różnych walut w regionie będą zmieniały swój poziom w różnych kierunkach. Część z nich będzie podlegała aprecjacji, część z nich deprecjacji. Stan taki może prowadzić do głębokich reakcji w realnej gospodarce. Wystarczy zastanowić się jaki efekt byłby spadku liry tureckiej. Jaki wpływ słabnący kurs liry wywarłby na eksport towarów z tego rynku, a jaki byłby wpływ aprecjacji euro. Przy czym obie wymienione tendencje mogą wystąpić równocześnie, pogłębiając skutki zmian kursu obu wymienionych walut. Taki stan rzeczy doprowadziłby do destabilizacji na rynku UE (efekt aprecjacji i szerszego otwarcia rynku w wyniku zmian kursu). W przypadku Turcji spadek kursu, przy założeniu, że hipotetyczna wojna z Syrią umożliwi kontynuację na tym rynku produkcji i uczestnictwa w wymianie handlowej, z jednej strony będzie oznaczał wzrost konkurencyjności cenowej eksportu. Z drugiej jednak będzie jednoznaczny z pogorszeniem warunków importu. Jak to dowodzi praktyka rozwoju, aby eksportować gospodarka musi importować. Podrożenie importu przeniesie się na ceny eksportowe. Konkurencyjność eksportu i ceny dóbr importowych będą zależały w tym konkretnym przypadku od skali aprecjacji i deprecjacji obu walut, a także wpływu na to zmian w poziomie cen źródeł energetycznych.

W sumie hipotetyczny przykład konfliktu w warunkach silnych powiązań międzynarodowych wskazuje na rozległe i dość głębokie konsekwencje gospodarcze, przenoszące się na wszystkie sfery życia społecznego.

Ma to szczególne znaczenie w warunkach rozbudowanych współzależności między gospodarkami i wskazuje na potrzebę zaangażowania się państw reprezentujących wyższy poziom rozwoju w procesy reform i przemian w gospodarkach reprezentujących niższy poziom rozwoju i słabe struktury polityczne, które w ograniczonym stopniu mogą sprostać takiemu wyzwaniu. Dużą rolę w tych procesach może odegrać przykładowo Polska i szerzej państwa Grupy Wyszehradzkiej, bowiem wszystkie one mają za sobą procesy transformacji systemu politycznego i gospodarczego, a równocześnie nie są postrzegane jako ośrodki przejawiające ambicje podporządkowania sobie struktur, powstających w tych procesach³⁵.

To poszerza zakres analizy wzajemnych relacji i dodatkowo postrzegania pewnych procesów, ich historycznych interpretacji, współczesnych reinterpretacji i wreszcie znaczenie dla ekspertów nowych elementów (np. dotyczących technik komunikowania), a także specyfiki regionalnej. Jeśli chodzi o techniki komunikowania to uległy one zmianie rewolucyjnej zmianie w porównaniu z latami 1970-1989, kiedy przygotowywano się do zmian w krajach Europy Środkowej (a w szczególności w Polsce). Wtedy ważna rola przypisywana była słowu pisanemu (ulotki, pisma, ich cyrkulacja). Obok tego nie bez znaczenia był do-

stęp do informacji pochodzących z radiostacji zagranicznych, nadających w języku polskim. Obecnie znaczenia nabiera komunikacja na elektronicznych nośnikach przekazu. Ważna jest również znajomość kultury, religii, języka i zachowań ludności, obszarów które przechodzą przez fazę przemian gospodarczych i politycznych. Wreszcie nie bez znaczenia dla przebiegu tych procesów i ich skuteczności jest zaopatrzenie rynku żywności i poziom cen produktów spożywczych. W warunkach załamania się zaopatrzenia w żywność można bowiem spodziewać się szybkiego załamania rozpoczętych procesów.

Ze względu na ograniczoną możliwość ingerowania w sprawy poszczególnych narodów i państw, duże znaczenie należy przypisywać innym formom współdziałania, gdzie wpływ mają tzw. miękkie sfery oddziaływania jak kultura (książki, filmy, muzyka, kuchnia, sport, sposoby spędzania wolnego czasu), systemy stypendialne, obecność pozarządowych organizacji i ich inicjatywy, wspierające podnoszenie poziomu życia *etc.*

Interdyscyplinarność badań stosunków międzynarodowych

Analiza stosunków gospodarczych lub politycznych państwa wymaga podejścia angażującego specjalistów z wielu dziedzin. Poprawna analiza wymaga udziału już nie tylko politologów i specjalistów od międzynarodowych stosunków gospodarczych, ale i prawników, socjologów, kulturoznawców. Okazuje się bowiem, że w podobny sposób zaprojektowany model działania wprowadzony w życie w jednym państwie niekoniecznie może być w podobny sposób wykorzystany w innym. Te różnice wynikają z odmienności kulturowej, temperamentu i cech narodowych danego państwa, na co wpływ wywiera historia, dziedzictwo, sposób traktowania instytucji, poziom indywidualizmu, przedsiębiorczości czego przeciwieństwem może być rodzaj apatii, bierność, chęć podporządkowania się koncepcją kogoś z autorytetem, *etc.*

Duże znaczenie dla stymulowania zmian i podnoszenia skuteczności prowadzonej przez państwo polityki w danym zakresie ma proces instytucjonalizacji relacji międzynarodowych i związane z nim dwa zjawiska, oparte na skutkach dla danego państwa:

- Delegowania pewnych uprawnień narodowych, wynikających z suwerenności państwa, na poziom międzynarodowy, najczęściej organizacji międzynarodowej,
- Gromadzenie (ang. *pooling sovereignty*) „delegowanych uprawnień” (*delegating sovereign rights*) na poziomie międzynarodowym.

Oba te zjawiska mogą dyscyplinować realizację planowanych zamierzeń,

przyspieszać ich proces, poprawiać jakość tworzonych lub reformowanych instytucji lub prawa. Niemniej jednak działanie takie będzie skuteczne pod warunkiem, że:

- W państwie mamy przywództwo, które może liczyć na społeczne poparcie większości;
- Państwo posiada parlament, w którym politycy go tworzący mają odpowiedni potencjał, pozwalający przystosować jego instytucje i normy do wymogów stawianych współczesnym państwom, zgodnie z wzorcami uzyskanymi z przepisów prawnych wprowadzonych przez prawo międzynarodowe;
- Państwo posiada instytucje i normy prawne, które pozwalają przestrzegać przyjęte przepisy i zasada i je respektować.

Warto spojrzeć, nawet na schematyczne ujęcie dziedzin, które są zaangażowane w tworzenie systemu, modelowania zmian, dopasowywania państwa do nowych wymogów, które tworzą zarówno zmieniające się warunki wewnętrzne jak i międzynarodowe. Dlaczego takie ujęcie jest ważne? Wynika ono z prostej przyczyny: współczesne państwo charakteryzuje się dużą otwartością i powiązaniem z innymi gospodarkami i polityką w nich prowadzoną³⁷. Więzy te oparte są na współzależności, stanowiąc pewną gwarancję dla bezpieczeństwa zachodzących procesów i co za tym idzie pewnej międzynarodowej solidarności między państwami oraz tendencji do „samoograniczania” samowolnych działań, które mogą przynieść szkodę partnerom, czy szerszej otoczeniu³⁸.

Tabela 2. *Dziedziny zaangażowane w określanie zdolności państwa do adaptowania się nowych warunków (matryca)*

Wyszczególnienie
 Stabilność, siła i
 znaczenie
 Pozycja w regionie
 Pozycja globalna
 Indywidualizm
 Podążanie za
 liderem
 Konflikty
 Zaufanie
 Tradycja
 Członkostwo w
 organizacjach
 międzynarodowych

Zestawienie to, stanowiące matrycę wyjściową dla określenia w jakim stopniu dane państwo jest w stanie przeprowadzić dane reformy i zaadoptować do nowych warunków samodzielnie, w jakim stopniu potrzebuje w tym procesie ingerencji z zewnątrz. Jaki jest najefektywniejszy model przeprowadzania zmian dla danego państwa, działających na jego rynku firm, jego społeczeństwa. Matryca pozwala określić jakie cechy przemian powinny być eksponowane, jakim powinno się przypisywać mniejsze znaczenie. Pomaga też wyjaśnić, czy państwo jest w stanie przeprowadzić dane zmiany samodzielnie, czy wymaga wsparcia zewnętrznego, a jeśli takie wsparcie jest konieczne to kto powinien go udzielić i w jakim zakresie, tak aby było zaakceptowane przez społeczność analizowanego podmiotu.

Najtrudniejszy przypadek dla przeprowadzenia zmian będzie wtedy, kiedy państwo ma słabe struktury polityczne, społeczeństwo jest bierne i akceptuje warunki, w jakich żyje, nie ma zaufania do sąsiadów, organizacji międzynarodowych ani ich przedstawicieli. Nie akceptuje także porad z zewnątrz. Ma wątpliwości czy jego interesy mogą być dobrze przyjęte i zrealizowane w społeczeństwie odmiennym pod względem kultury, religii, tradycji, *etc.* Państwo starające się bronić przed zmianami, okopujące się na starych pozycjach i umacniając odpór dla „powiewów” nowego, może stać się źródłem zagrożenia konfliktem wewnętrznym i międzynarodowym.

Najłatwiejszy jest przypadek państwa o tradycjach demokratycznych, które dąży w sposób zindywidualizowany do wprowadzenia zmian. Może w tym celu wykorzystać autorytet swoich polityków i poparcie jakim się cieszą. Może również posłużyć się autorytetem i wsparciem organizacji międzynarodowych, ekspertów tam zatrudnionych. W procesach tych opiera się na modelach pożądanym, uznanych za docelowe, a odrzucając te, które są krytykowane i niechciane. Takie państwo – jeśli odniesie sukces może śmiało pociągnąć za sobą i inne państwa z regionu. Ma to szczególne znaczenie w warunkach spektakularnie odniesionych sukcesów.

Między dwoma przedstawionymi modelami skrajnymi, określonymi jako najłatwiejszy i najtrudniejszy przypadek – mieści się całe spektrum innych możliwości, gdzie model przemian z uwzględnieniem SM należy dopasowywać na zasadach zindywidualizowanych. Oparcie w takim modelu powinno zawsze uwzględniać stały model rozwiązań ekonomicznych, stabilną sferę polityki i eksponowanie takich rozwiązań, które są przez społeczeństwo uznane za pożądane i tym samym ułatwiające przeprowadzenie planowanych procesów i wypracowanie takich rozwiązań, które nie są akceptowane lub pożądane.

Można zastanawiać się jaki jest związek między przedstawioną matrycą a problemem poziomów analizy stosunków międzynarodowych. Odpowiedź na

to pytanie jest prosta, zmieniające się dynamicznie stosunki międzynarodowe wymuszają procesy dostosowawcze w państwach. Równocześnie zdolność przeprowadzenia takich zmian jest bardzo zróżnicowana w poszczególnych państwach i ich gospodarkach. Ma to szczególne znaczenie w kontekście silnych współzależności między regionami, kontynentami i państwami. Ponadto znaczenie tego rośnie w warunkach, kiedy stosunki gospodarcze charakteryzują się takimi cechami jak:

- Wspomniana powyżej współzależność (demograficzna, rozwojowa, kapitałowa, surowcowa, technologiczna, rynkowa, kulturowa, w sferze ochrony środowiska, medycyny, &c.);
- Transferami nie ograniczającymi się do wymiany towarów i usług, ale obejmującymi przepływy czynników produkcji (kapitału, siły roboczej, własności intelektualnej);
- Sekwencyjnością rozwoju, co oznacza, że państwa włączane są do głównego nurtu gospodarki w określonej kolejności i grupami. Proces ten wymaga odpowiednich przygotowań, które angażują specjalistów nie tylko z danego państwa, ale z OM i innych państw.

Przedstawione rozwiązania modelowe i zakres analizy wskazują, że w stosunkach międzynarodowych politycznych i gospodarczych mamy do czynienia z podobnymi poziomami analizy, choć patrząc na nie (poziomy analizy) bierzemy pod uwagę inne podmioty i przedmioty, które analizują i poddane są analizie. Część z nich (podmiotów i przedmiotów analizy) jest w obu przypadkach taka sama.

Przeplatanie się sfery polityki z gospodarką

Zakres analizy MSP i MSG wskazuje na wspólne elementy. Na tym jednak ta wspólnota się kończy. Ekonomia na wszystkich poziomach jest zjawiskiem silnie upolitycznionym, co tworzy warunki spajające obie dziedziny wiedzy. Upolitycznienie międzynarodowej ekonomii może bowiem być czynnikiem stymulującym lub hamującym możliwość przeprowadzenia określonych procesów czy planowanych zmian. Podobna ocena może dotyczyć możliwości wykorzystania w tym procesie otoczenia międzynarodowego. Wszystko zależy od tego jak silnie społeczność przekonana jest do zmian, do osób, instytucji lub ośrodków je przeprowadzających. Ponadto na ile jest skłonna podczas tego procesu ponosić jego koszty. Bywa bowiem tak, że pojawiające się koszty powodują odwrócenie się od polityków, którzy na nie społeczeństwo narażają. Ma to miejsce zwłaszcza

Tabela 3. *Przykłady wpływu SM na życie społeczne i ekonomiczne w różnych dziedzinach*

Poziom analizy międzynarodowych stosunków gospodarczych

DZIEDZINA	STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE I KANAŁ ODDZIAŁYWANIA	WPLYW	METODY KONTROLI
Medycyna	WHO: zwalczanie epidemii Pakt Stabilizacji	Wymagane szczepionki	Książeczki szczepień
Polityka makro stabilizacji	i Wzrostu	Kryteria konwergencji	Kary finansowe
Sprzedaż usług budowlanych w ramach rynku wewnętrznego UE	Dyrektywa UE 89/106 EEC lub Zarządzenie UE No 305/2011	Wprowadza wymóg specyfikacji, atestacji, zakres sprawowania kontroli, zasad marketingu	Wymogi techniczne
Biologia: GMO	UE: europejski system inżynierii genetycznej	Certyfikaty przed wejściem na rynek.	Ścisłe regulacje przy swobodzie wyboru konsumenta i producenta
Zaświadczenia weterynaryjne	Decyzja Komisji Europejskiej z 2004 r.	Zakaz poruszania się ze zwierzętami bez dokumentu: (2004/824/EC)	Zakaz bez ważnego dokumentu, potwierdzającego zdrowie Europejski system prawny
Polityka handlowa	Wspólna europejska polityka handlowa	Liberalizacja wymiany handlowe z państwami, z którymi UE podpisuje umowy	
Polityka kursowa	Polityka stabilizowania kursu	Kryteria z Maastricht i dodatkowo wymóg dotyczący stabilizacji kursu	Coroczne przeglądy
Przepisy dotyczące emisji CO ₂	UE: standardy emisji	Porozumienie ACEA	Wprowadzenie Euro 4 - 2008, Euro 5 - 2010 i Euro 6 (2014). Opóźnienie pełnego wdrożenia przepisów.
System szkolnictwa wyższego	Przyjęcie i ratyfikacja systemu bolońskiego przez państwa członkowskie UE	Trzy poziomowy system szkolnictwa wyższego oparty na systemie bolońskim	Uznawalność dyplomów
Wielkość rezerw walutowych w bankach	Utrzymywanie proporcji między wielkością depozytów a wielkością rezerw	Dla różnych instytucji finansowych różne proporcje, określona w przepisach EBC - nie wszystkie państwa w swej polityce kierują się tymi wymogami	Pośrednio przez przepisy ubezpieczeniowe, bezpośrednio przez kontrole realizacji zaleceń UE
Wydobycie gazów łupkowych	Przepisy 2012 nt wpływu potencjalnego wydobycia gazu łupkowego na rynek energii i związane z tym ryzyka	Brak zakazu przy równoczesnym braku poparcia	Kontrola wykonania przepisów
Nalepienie znaczka na list wysłany do adresata w innym państwie	UPU - Universal Postal Union	Regulacje dotyczące międzynarodowych usług pocztowych	Przyjęte międzynarodowo zasady kontroli, wynikające z konwencji
Przełot samolotem w relacji międzynarodowej	IATA - International Air Transport Association	Regulacje dotyczące międzynarodowych usług transportu lotniczego	Przyjęte międzynarodowe zasady kontroli
Posługiwanie się komórką zagranicą	Zasady korzystania z roamingu	Umowy międzynarodowe	Opłaty abonamentowe lub w ramach karty telefonicznej

Źródło: *zestawienie własne.*

cza w sytuacji, kiedy inni politycy obiecują, że ich rządy będą oznaczały brak takich kosztów. Proces taki, aby zwiększyć jego skuteczność i dynamizm, wymaga szybkiego i kompleksowego działania, w którym wsparcie sfery międzynarodowej staje się warunkiem jego powodzenia.

Rośnie również znaczenie MS (PiG) we wszystkich dziedzinach życia społecznego i gospodarczego. Warto może to zilustrować, tak aby związki te straciły swoją abstrakcyjność i nabrały konkretnego wymiaru. Przykłady pokazuje Tabela 3.

Regulacje instytucjonalno-prawne stosowane na poziomie narodowym większości państw mają swoje źródło w regulacjach międzynarodowych. Często wiąże się to z formą kontroli realizacji podjętych zobowiązań, wynikających z członkostwa w określonych wyspecjalizowanych organizacjach międzynarodowych.

Oczywiście przykłady wzajemnych zależności między polityką i gospodarką na poziomie państw oraz na poziomie międzynarodowym można mnożyć. W pełni to uzasadnia stosowanie przymiotnika „polityczna”ekonomia i „polityczne” międzynarodowe stosunki gospodarcze. Przedstawione związki można oceniać w różny sposób, z pewnością jednak przyspieszają one proces urynkowania i demokratyzacji, czego najlepszym dowodem jest stan zaawansowania tego procesu w krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Warto w tym miejscu przypomnieć, że w okresie międzywojennym tylko kilka państw w świecie było demokracjami, a obecnie ich liczba znacznie wzrosła i nadal się zwiększa³⁹. Historycznie budowa demokracji zajmowała dziesiątki lat. Obecnie proces ten uległ skróceniu, na co wpływ wywiera instytucjonalizacja kontaktów międzynarodowych państw. Powszechnie wykorzystuje się doświadczenia zaawansowanych demokracji oraz rozwiązania dochodzenia do nich zastosowane w państwach, które korzystały z modelu dochodzenia do skutecznych zmian swojego systemu. Proces ten (demokratyzacji) objął państwa, które miały gospodarkę rynkową. Dotyczyło to kilku byłych państw o reżimach totalitarnych, następnie objęło państwa, w których zmianom podlegały oba systemy (polityczny i gospodarczy). To odnosi się do krajów Europy Środkowej i Wschodniej. W ChRL zmieniono na razie jeden z systemów – gospodarczy. W państwach WNP zmieniono systemy gospodarcze i polityczne, ale w większości z nich obserwuje się zahamowanie zmian, a nawet w wielu przypadkach regres. Państwa te mają bardzo ograniczone kontakty międzynarodowe i jak dotychczas w ograniczonym stopniu korzystały z wpływu otoczenia międzynarodowego na dynamikę przeprowadzanych w nich zmian. Zmiany muszą objąć również i państwa na innych kontynentach. Proces ten został rozpoczęty w regionie Ameryki Łacińskiej i na kontynencie Afrykańskim. Nie objął jednak wszystkich państw i ich systemów gospodarczych oraz politycznych⁴⁰.

Tabela 4. *Przeplatanie się polityki i ekonomii na przykładzie SM**Poziom analizy międzynarodowych stosunków gospodarczych*

SFERA SM	POLITYKA	EKONOMIA	PRZEJAWY ZWIĄZKÓW
Handel międzynarodowy	Polityka handlowa	Intensywność konkurencji, innowacyjność, poziom kosztów, struktura gospodarki, konkurencyjność	Określenie zasad ograniczających autonomię w decydowaniu o określonych rozwiązaniach, czemu towarzyszy wzajemność w tym zakresie od innych partnerów oraz przewidywalność ich zachowań
Ustalenia dotyczące zasad wymiennalności waluty VIII art. Statusu MFW	Polityka kursowa	Ograniczenie możliwości wpływania na poziom kursu narodowej waluty	Określenie zasad ograniczających autonomię w decydowaniu o określonych rozwiązaniach
Ustalenia dotyczące warunków członkostwa w UE, w tym przestrzeganie kryteriów konwergencji dot. inflacji i stopy procentowej	Polityka monetarna	Konieczność kontroli poziomu inflacji i stopy procentowej (referencyjnej), zgodnie z zasadami przyjętymi przez niezależny bank centralny w każdym państwie	Określenie zasad ograniczających autonomię w decydowaniu o określonych rozwiązaniach
Ustalenia dotyczące warunków członkostwa w UE, w tym przestrzeganie kryteriów dot.: udziału deficytu budżetowego i długu publicznego w PNB	Polityka fiskalna	Kierowanie się takimi rozwiązaniami, które pozwalają utrzymać pod kontrolą wielkość deficytu i długu publicznego	Określenie zasad ograniczających autonomię w decydowaniu o określonych rozwiązaniach
M-n przepływy kapitału, warunki przyjęte w ramach Rundy Urugwajskiej GATT, członkostwo polski w OECD, członkostwo Polski w UE	Polityka dotyczące warunków importu i eksportu kapitału	Konieczność otwarcia swojego rynku dla napływu kapitału z zagranicy krótko-, średnio i długookresowego i traktowanie inwestorów zagranicznych tak jak narodowych	Określenie zasad ograniczających autonomię w decydowaniu o określonych rozwiązaniach

Źródło: *zestawienie własne*

Przeplatanie się sfery polityki z gospodarką na poziomie narodowym i międzynarodowym wskazuje jak ważne są wyniki analiz tych związków oraz świadomość potrzeby analizowania ich na różnych poziomach.

W artykule starałam się wskazać na przyczyny poszerzenia zainteresowania badaniami stosunków międzynarodowych, zwiększenia zakresu badań i objętych nimi podmiotów, czemu towarzyszy ewolucja instrumentów i metod stosowanych w tych badaniach. Ta analiza prowadzi do wskazania potrzeby stosowania kilku poziomów prowadzonych badań, podkreśla ich interdyscyplinarność, jak i przeplatanie się wzajemne sfery polityki z gospodarką. Artykuł wprowadza podstawowe pojęcia stosowane w analizach tego typu i przedstawia ich definicje. Nie ma jednak ambicji do dyskusowania różnych ujęć w tym zakresie i polemizowania z nimi. Takie podejście do tematu wykracza bowiem poza wąskie ramy przyjętej tu formy przedstawienia problemu.

Artykuł stara się systematyzować pewne poglądy na temat zakresu badań międzynarodowych stosunków gospodarczych i politycznych. Zwłaszcza można to odnieść do skali prowadzonych w tej sferze badań, objętych nimi podmiotów, a także wzrostu zainteresowania wynikami takich badań.

W artykule przedstawiłam wzrost znaczenia roli MS(PiG) na wszystkie dziedziny życia społecznego i gospodarczego państw, co jest wynikiem pogłębianego umiędzynarodowienia gospodarek, instytucjonalizacji kontaktów państw i wzrostu znaczenia organizacji międzynarodowych, pozarządowych i transnarodowych korporacji. Nie bez znaczenia dla podniesienia rangi MS (PiG) jest wystąpienie szeregu nowych pod względem ilościowym, jak i jakościowym cech współczesnych stosunków międzynarodowych, wśród których do najważniejszych należy zaliczyć:

- W sferze międzynarodowej polityki (kooperatywny system bezpieczeństwa, zastąpienie dwubiegunowego układu sił – układem bezbiegunowym, silne współzależności między państwami, regionami, kontynentami);
- W sferze gospodarki (sekwencyjność instytucjonalizacji, rozwoju, wzrost intensywności powiązań między rynkami, silna liberalizacja stosunków gospodarczych, transfery czynników produkcji, upowszechnienie się rozwiązań liberalizujących kontakty, integracja regionalna, subregionalna i globalne, prowadząca do poszerzenia grona państw koordynujących swoje polityki i zakres podejmowanych działań).

Wnioski płynące z analizy poziomów badania SM (PiG) stają się oczywiste. Pokazują, że mogą one być skutecznie wykorzystane dla rozwoju i stabilizacji w warunkach współpracy lub służyć destabilizacji, kiedy zabraknie woli dla jej wspierania.

1. R. Gilpin, *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*, Princeton University Press, Princeton 2001, s. 103-127.
2. H. Bergson, *Bergson: Key Writings*, Keith Ansell Pearson, John Mullarkey [red.], London: Continuum, 2002.
3. K. Popper, *Open Society and its Enemies*, Routledge, London 1945.
4. C. Sutherland, *Nationalism in 21 Century. Challenges and Responses*, Palgrave Mcmillan, London 2012.
5. Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Research Methods in the Social Sciences*, Hodder Arnold, New York 1996, s. 53.
6. Ibidem, s. 158-162.
7. Specjaliści są podzieleni czy pojęcia te są synonimami. Podkreślają odrębność każdej z tych dziedzin, wskazując na różnice tematyczne objętych w każdym przypadku zjawisk. Warto wiedzieć, że taka dyskusja ma miejsce. Jednak jej relacjonowanie wykracza poza zakres niniejszego opracowania.
8. R. J. Carbaugh, *International Economics*, Thomson, Mason, Ohio 2004, s. 4-27.
9. J. Ziemiecki, K. Żukrowska, *Konkurencja a transformacja w Polsce. Wybrane aspekty polityki gospodarczej*, SGH, Warszawa 2004, s. 32-84.
10. K. Żukrowska [red.], *Rola instytucjonalizacji w kształtowaniu stosunków międzynarodowych*, SGH, Warszawa 2006, s. 19-59.
11. M.B. Canzoneri, R. E., Cumby, B.T. Diba, *The Need of International Policy Coordination, What's New, What's Yet to be Done?* NBER Working Paper Series 8765, Cambridge, Ma, Feb., 2002.
12. Pojęcia te nie pokrywają się w pełni, niemniej jednak często stosowane są zamiennie.
13. D. Marsh, G. Stocker [red.], *Teorie i metody w naukach politycznych*, Kraków 2002, s. s. 3-17.
14. K. A. Mingst, *Essentials of International Relations*, Norton & Company, New York, London 2008, s. 58.
15. Różnica w liczbie członków wynika z jednej strony z sekwencji członkostwa, z drugiej z długości negocjacji warunków członkostwa, z czym np. w przypadku członkostwa w WTO wiążą się określone konsekwencje dla polityki gospodarczej. Członkostwo we wszystkich wymienionych OM niesie ze sobą określone konsekwencje dla polityki państwa. Niemniej jednak część wymogów jest łatwiejsza do spełnienia przez państwa, część jest relatywnie trudna. Przykładowo członkostwo w WTO niesie za sobą określone konsekwencje w zakresie rozwiązań instytucjonalno-prawnych, niesie liberalizację przepływu towarów, bezpośrednich inwestycji zagranicznych

czy liberalizację cen. Państwa nie spieszą się z członkostwem w WTO, szczególnie, że prawo międzynarodowe państwom biednym daje dostęp do rynków gospodarek wysoko rozwiniętych na uprzywilejowanych zasadach, wynikających z ich niskiego poziomu rozwoju (GSTP – Ogólny system preferencji handlowych).

16. Negocjowane są porozumienia liberalizujące wymianę między wszystkimi państwami kontynentu Ameryki Północnej i Ameryki Południowej FTAA. Ostatnio również nasiliła się dyskusja nad koniecznością liberalizacji wymiany handlowej między USA a UE, w ramach transatlantyckiej strefy wolnego handlu. Meksyk (należący do NAFTA i Mercosur negocjują stowarzyszenie z UE).
17. Obok Mercosur w regionie powstało wiele innych organizacji liberalizujących wymianę. Nie wszystkie są aktywne. Niemniej jednak ich obecność należy odnotować. Warto tu wymienić: LA, OAC, CELAC, ACS, Caricom, OECS, UNASUR, CAN, MERC, LAP, LAIA, LAES, RG, SICA, ALBA.
18. Comprehensive Economic Partnership in East Asia – obejmujące 16 państw region. CEPA – Comprehensive Economic Partnership. (Równoległe państworegionu zaangażowane są w działania w ramach ASEAN+6, ASEM, AEM, SAARC (South Asian Association for Regional Cooperation).
19. W Afryce oprócz wymienionych organizacji powołano do życia ECOWAS, WAEMU, BCEAO, BOAD, CEMAC, ECCAS, SADC, COMESA, SACU, Nile Basin Initiative, EAC, IOC, IGAD.
20. K. Żukrowska [red.], *Zróżnicowanie rozwoju jako impuls pro wzrostowy w gospodarce światowej*, SGH, Warszawa 2008, s. 51.
21. BRIC to skrót pochodzący od pierwszych liter grupy prężnie rozwijających się państw: Brazylia, Rosja, Indie i ChRL. Skrót ten występuje w różnych konfiguracjach (BRICK/BRIICKS – dodatkowo obejmując Koreę Płd, RPA i Indonezję).
22. K. Żukrowska [red.], *«Harnessing Globalization» czyli ujarzmianie globalizacji jako motor na rzecz rozwoju*, SGH, Warszawa 2012, s. 11-79.
23. Pod pojęciem zrównoważony wzrost gospodarczy rozumie się taki wzrost, w którym PNB nie wchodzi w wartości ujemne, a oznacza tylko przyspieszenie i zwolnienie dynamiki wzrostu gospodarczego. Sprzyjać temu mogą rozwiązania eliminujące możliwość autonomicznego stosowania protekcji w tych sferach, gdzie państwa mają jeszcze odpowiednie instrumenty, a także globalna koordynacja działań i zastosowanie rozwiązań prawnych oraz instytucjonalnych prowadzących do ich aktualizacji i dopasowania do współczesnych warunków w gospodarce.
24. K. Mingst, *Podstawy stosunków międzynarodowych*, PWN, Warszawa 2006, s. 62.

25. J. Rymarczyk [red.], *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 2010, s. 14.
26. N. Feldman, *The Fall and Rise of the Islamic State*, Council of Foreign Relations Book, Princeton University Press, Princeton 2010; A. Bettis Hashim, *The Fallen State. Dissonance, Dictatorship and Death in Somalia*, University Press of America, 1997.
27. A. Budnikowski, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 2006.
28. T. Oatley, *International Political Economy*, Longman, New York, 2012, s. 416.
29. A. B. Tickner, D. L. Blaney, *Thinking International Relations Differently*, Routledge, London, New York 2012.
30. Pozycja 5 ZEA oznacza, że poprzedzają to państwo Szwajcaria, Niemcy, USA, Szwecja i Kanada. (http://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp). Wskaźniki dla 2013, informacja pozyskana: 8.03.2013.
31. J. Shea, *Keeping NATO Relevant*, Policy Outlook, 19.04.2012, (<http://carnegieendowment.org/2012/04/19/keeping-nato-relevant/acl9>), pozyskano 10.03.2013.
32. *North Atlantic Treaty*, 4.04.1949. (http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm) pozyskano 10.03.2013.
33. *Sztuka balansowania. Z Jerzym Marią Nowakiem o natowskiej polisie ubezpieczeniowej oraz sojuszu, który nie jest żandarmem międzynarodowym, rozmawiają Matgorzata Schwarzgruber i Tadeusz Wróbel*, „Polska Zbrojna”, Nr 1 (801) styczeń 2013, s. 25-29.
34. Protocol to the North Atlantic Treaty on the Accession of the Republic of Poland, http://www.nato.int/cps/en/SID-2A46B33A-0BF84C3B/natolive/official_texts_25434.html – pozyskano 10.03.2013.
35. S. Parzymies, *Europejskie struktury współpracy*, PISM, Warszawa 2000; S. Parzymies, I. Popiuk-Rysińska, *Polska w organizacjach międzynarodowych*, Warszawa 2011.
36. J. Peterson, *The European Union: Pooled Sovereignty, Divided Accountability*, Political Studies, 1997, Vol.: 45, No.: 3, s. 559-578.
37. E. Halizak [red.], *Geoekonomia*, Scholar, Warszawa 2012.
38. J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych*, PWN, Warszawa 2007.
39. K. Ziemer, J. Borejsza [red.], *Totalitarian and Authoritarian Regimes in Europe: Legacies and Lessons from the Twentieth Century*, Berhahn Books 2006; D. D. Roberts, *The Totalitarian Experiment in the Twentieth Century Europe: Understanding the Poverty of Great politics*, review S. Hoffman, *Foreign Affairs*, Nov/Dec 2006.
40. R. Rowden, *Integrating Fiscal and Finance Issues into a Transformational Post 2015 Development Agenda*, CESR 2013.